INTERVIU CU OTILIA HEDEȘAN: DINCOLO DE CORNOVA LA 1991

Otilia HEDEȘAN & Cosmina TIMOCE-MOCANU

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu" al Academiei Române
Sextil Pușcariu Institute of Linguistics and Literary History, Romanian Academy
Personal e-mail: cosminatimoce@gmail.com

INTERVIEW WITH OTILIA HEDEȘAN:BEYOND CORNOVA IN 1991

Abstract: The Students' Society of Ethnology and Folklore from Romania organized field research in some villages belonging to the Moldavian Soviet Socialist Republic between the 2nd and the 18th of August 1991. One of them was Cornova – the Moldavian village where the field research of the Sociological School from Bucharest had taken place in 1931. Although the Students' Society revisited a famous field six decades after Gusti's team, its work remained completely unknown for the academic community until now. Otilia Hedeșan has been present on this field as a young assistant of the Department of Ethnology of the West University of Timișoara. During an extended interview on google meet, on the 30th of October 2021, she recalled the research conducted in Cornova. The text resulted from our dialog recovers, in a subjective manner, the contexts of the research and evokes events in which a part of the villagers was involved. On the challenging new field, the young researcher was confronted with a series of experiences and real situation which made her learn, the hard way, some important lessons about the practice of anthropology in the post-socialist times.
Key words: Cornova, field research, folklore camps, history of Romanian ethnology.

Citation suggestion: Hedeșan, Otilia; Timoce-Mocanu, Cosmina. „INTERVIU cu Otilia Hedeșan: Dincolo de Cornova la 1991". *Transilvania*, no. 3(2022): 76-85.
https://doi.org/10.51391/trva.2022.03.09

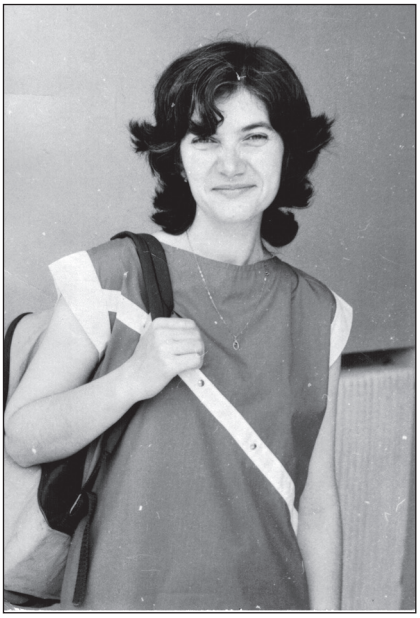
Între 2 și 18 august 1991 Societatea Studențească de Etnografie și Folclor din România a organizat cercetări de teren într-o serie de sate din, pe atunci, RSS Moldovenească. Între aceste sate se numără și Cornova, unde avuseseră lor cercetările de teren ale Școlii Sociologice de la București, în 1931. Desfășurată la exact șase decenii după terenul echipelor sociologilor, această cercetare a rămas, din păcate, complet necunoscută comunității profesionale până în prezent. Otilia Hedeșan, prezentă la acea cercetare de teren în calitate de tânără asistentă la specializarea de etnologie de la Universitatea de Vest din Timișoara, mi-a povestit, într-o lungă întrevedere realizată prin *google meet* în 30 octombrie 2021, despre această cercetare de teren. Textul produs este unul care restituie subiectiv contextele acelui teren, evocând întâmplări și, mai ales, amintind o parte dintre locuitorii Cornovei cu care s-a discutat. Totodată, sunt analizate o serie de experiențe și situații concrete cu care s-a confruntat tânăra cercetătoare într-un teren nou și provocator, care a făcut-o să învețe la fața locului o serie de lecții importante ale cercetării antropologice, în primii ani ai postsocialismului românesc.

Cosmina Timoce: *În ce context ați făcut teren la Cornova?*
Otilia Hedeșan: Aș menționa, de la bun început, două contexte. Primul este reprezentat de ceva ce se întâmplase în învățământul superior din România în anii de dinainte de 1990: cu începere din vara lui 1982, până chiar în 1991, deci exact zece ani, principalele facultăți de litere din România, unde se studia Folclor, participau cu un număr mic de studenți la niște cercetări de teren comune în diferite regiuni, aceste întâlniri fiind cunoscute drept „tabere de folclor"[1]. Au fost inițial în Suceava, în Maramureș, în Oltenia, în Banat, vreo câteva întâlniri la Drăguș și, după 1990, s-a găsit posibilitatea de a se face o asemenea deplasare și în Basarabia, și în Moldova, adică și în ceea ce era pe vremea respectivă RSS Moldovenească.

C.T.: *Ce înseamnă că s-a găsit posibilitatea? Cui i se datorează?*
O.H.: Contextul al doilea pe care aș vrea să-l menționez, înainte de a-ți răspunde la această întrebare foarte bună, este faptul că, după 1990, prin 1991, după ce, în legătură cu Basarabia se păstrase o stranie tăcere pe parcursul întregii perioade comuniste, ea apare ca subiect public și este o perioadă a marilor entuziasme ale comunității în această

privință. În primul rând, se recurge la un element care, foarte posibil, era reglementat și înainte, doar că nu se aplica: acela ca satele care se aflau pe malul Prutului, în România și în Moldova, să facă schimb de vizite unele cu celelalte. E perioada podurilor de flori, ca să spunem așa. Ei bine, în acest al doilea context, conducerea unei asociații, Societatea de Etnografie și Folclor a Studenților din România[2], care era alcătuită, pe de o parte, din profesorii care predau folclor la Universitățile din București, Cluj, Iași, Timișoara și dintr-un reprezentat al Casei de Cultură a Studenților din București, discută despre posibilitatea de a se face un asemenea drum în Basarabia. În calitate de tânără asistentă – profesorul nostru, Vasile Crețu[3], încetase din viață în 1989 –, fără să fi avut deci vreun merit, doar pentru că eram titulara unui curs de folclor la una din aceste universități, am asistat, în februarie 1991, la aceste discuții, la București. Cred că cel care a făcut această primă propunere acolo a fost profesorul Nicolae Bot[4] de la Cluj, iar sugestia sa a fost îmbrățișată cu toată susținerea practic de toată lumea, dar în primul rând de profesorul Mihai Pop[5], care era, atunci, președintele de onoare al Societății. Am scris, anul trecut, despre acest lucru, vorbind despre cercetările făcute în cadrul acelorași tabere de folclor la Drăguș[6]. Foarte probabil că, în momentul în care conducerea acestei Societăți a revenit profesorului Mihai Pop, el a încercat să orienteze spațiile de cercetare pentru aceste tabere către vechile locuri ale Școlii Sociologice, fiindcă aceste tabere au fost și la Runc, s-a făcut cercetare la Drăguș, dar, evident, nu se putea merge la Cornova până în 1990. În 1991, însă, au fost condițiile potrivite pentru acest lucru.

C.T.: *A fost o primă experiență de teren în afara granițelor, să spun așa, pentru dumneavoastră? Sau au mai existat și altele înainte?*

Otilia Hedeșan 1991

O.H.: Da, în 1991 am fost pentru prima dată în teren în afara României și poate tocmai din cauza aceasta experiența de la Cornova a fost foarte pregnantă, pentru că nu eram deloc pregătită pentru o cercetare „în afară". Pe atunci încă nu citisem antropologie, nu aveam idee despre această diferență dintre cercetările antropologice, care ajung să formuleze anumite chestiuni și să stipuleze anumite atitudini și reacții ale antropologului în terenul unde ajunge, și cercetările de folclor, care sunt configurate în primul rând ca o restituire a unor subiecte naționale. Nu aveam idee de aceste lucruri și foarte mult în terenul acesta pentru mine au contat două lucruri: puținele sfaturi pe care le-am primit de la profesorul Mihai Pop – sunt sfaturi puține, pentru că, până în ultima clipă, domnul profesor Pop a sperat că va putea merge și dumnealui la Cornova – și, în al doilea rând, propria intuiție.

C.T.: *Cum v-ați pregătit pentru teren? Ce ați citit, cu cine ați vorbit? Cu cine v-ați configurat echipa?*

O.H.: Aș putea face acum un efort, încercând să mă gândesc ce se putea deja citi, în vara lui 1991, din textele despre vechile cercetări la Cornova ale echipelor Școlii Sociologice. Sigur era deja accesibil studiul lui Bernea despre dificultățile trecerii la calendarul gregorian în România din deceniul trei al secolului trecut[7], de asemenea, articolul lui Mihai Pop despre limbile păsărești[8], însă, din păcate, am văzut aceste lucrări abia în toamna lui 1991, după ce mă întorsesem din teren. Tot atunci am parcurs cu atenție și volumul de memorii scoase de H. H. Stahl înainte de 1990[9] și am regretat că nu avusesem idee despre personalitatea aparte pe care el o evocă acolo, celebrul preot din Cornova, devenit cunoscut mai apoi, pentru cei interesați de activitatea echipelor sociologice, drept „popa Zamă". Aceste lecturi și o serie de altele le-am făcut, din păcate, după încheierea terenului și nu-mi propun să speculez, acum, pe marginea uneia din temele canonice ale antropologilor, dacă e mai bine să mergi în teren după ce ai citit despre lumea unde urmează să descinzi, ori, dimpotrivă, să te duci acolo cu atenția pregătită, să observi și să înțelegi cât mai multe. În ceea ce privește echipa, a fost aproape o întâmplare alcătuirea acesteia. Am lucrat în Cornova cu trei persoane și – aș spune – și jumătate. Adică, am fost la Cornova împreună cu trei studenți ai mei de atunci. Toți terminaseră atunci anul întâi de facultate: Daniela Lițoiu, acum, psihiatru în Franța; Daniela Crețu, care lucrează în domeniul vieții teatrale, este secretar literar de teatru; și Marius Lazurca, care avea un pic mai multă experiență, pentru că, spre deosebire de fete, făcuse și armata, fiindcă, pe la începutul anilor ,90, chiar dacă intrau la facultate, studenții băieți făceau un an de armată înainte de cursuri. De ce spun trei studenți și jumătate? Fiecare dintre echipele care se aflau în Moldova a primit un membru... încă un membru. Un membru al cărui nume de familie l-am uitat, dar prenumele mi l-am amintit chiar în această săptămână, căutând documente despre Cornova. Am găsit o scrisoare primită de la una din bătrânele de la Cornova, în care era trecut numele său. Se numea Petronius. Era un domn, un tânăr domn cu – după părerea mea de atunci –destul de slabe cunoștințe de etnologie, însă cu un bun spirit de observație. N-aș vrea să

induc o idee greșită, dar din discuțiile pe care le-am purtat în ultima jumătate de an, am putut să aflu că aproape fiecare echipă din cele ajunse în satele din Basarabia avea câte un membru introdus peste noapte sub diferite pretexte.

Dar ceea ce ți-am spus aici are un cadru care trebuie să fie refăcut, și anume că nu am mers doar patru oameni sau, mă rog, patru și jumătate în acest teren, ci această Societate de Etnografie și Folclor, cum se numea ea, a transportat în Moldova, în primele decade ale lui august 1991, cam câte 10-15 studenți de la fiecare dintre universitățile românești mari. Asta însemna atunci: București, Cluj, Iași, Timișoara, Craiova și Baia Mare. Cred că acestea și erau locurile de la noi unde se studia Filologie în perioada respectivă. Am descoperit între documentele mele o scrisoare, primită prin martie 1991, de la profesorul Bot, care l-a însoțit pe un funcționar de la Casa de Cultură într-un fel de prospecție în Basarabia. E o scrisoare care, astăzi, îmi relevă mult mai multe decât în momentul în care am primit-o... Îmi scria domnul profesor că moldovenii de la Institutul de Folclor se gândeau că ar fi potrivit să vină maximum zece studenți împreună cu profesorii lor, or în vara lui 1991 noi am ajuns acolo vreo 60 de studenți și vreo 6 – 7 profesori. De asemenea, a fost foarte greu să se aleagă localitățile unde să se facă cercetarea, chiar raioanele. Eu cred că am ajuns la Cornova pur și simplu în virtutea faptului că se aștepta să vină și Mihai Pop împreună cu noi și posibilitatea unui teren la Cornova era un fel de cadou care i se făcea, în felul acesta, profesorului, misiunea mea fiind doar aceea de a-l asista.

C.T.: *Și celelalte localități care au fost alese?*
O.H.: E o lungă listă din care am restituit prea puțin. Am găsit, de exemplu, numele unei localități Petrești, pentru că niște studenți ai noștri de la Timișoara au fost acolo și am găsit temele lor. Din păcate, lista aceasta nu mai există.

C.T.: *Oricum, să înțeleg că a fost o decizie a Societății sau aceste localități au fost stabilite prin implicarea cercetătorilor din Institutul din Moldova?*
O.H.: Nici măcar! Cred că, în discuțiile respective, după cum rezultă din această scrisoare a profesorului Bot, s-a căzut de acord asupra câtorva raioane unde să se meargă, iar Nicolae Bot cu un anumit domn Dumitrescu de la Casa de Cultură a Studenților din București au mers în câteva din aceste raioane, au discutat cu cine or fi discutat, cu autoritățile de la cultură și, acolo, mai mult pe baza unor criterii administrative, au fost alese localitățile. Adică, ideea era aceea de a putea găzdui undeva, într-un internat școlar, studenții, apoi de a putea oferi undeva masă. De exemplu, să fie un colhoz sau o școală care să aibă cantină, pentru că anii ,90-'91 au fost ani foarte proști, sub aspectul acesta, pretutindeni. Mai mult decât atât, Cornova, care a fost pusă la pachet cu un sat vecin, Năpădeni, nu s-ar fi aflat niciodată pe o asemenea listă, pentru că acolo era greu să asiguri cazare, era greu să asiguri masă, condițiile în care ajungeai la Cornova erau foarte dificile, satul era foarte mare și era greu să te miști de la un capăt în altul al său. De altfel, înainte de a pleca, domnul profesor Pop mi-a spus la telefon: „Dragă – cum începea dumnealui aproape orice fel de intervenție –, să-ți iei cu tine cizme de cauciuc, pentru că, la Cornova, dacă plouă, nu poți să te duci dintr-o parte în alta a satului, așa de desfundate sunt drumurile!" Bineînțeles că mi-a venit să râd și bineînțeles că nu am luat niciun fel de cizme de cauciuc, pentru că m-am gândit că profesorul fusese cu 60 de ani în urmă la Cornova! Da, se vor fi schimbat lucrurile, însă, la începutul lui august 1991, am străbătut Cornova de la un capăt la altul în fustă de pânză, bluză subțire și niște cizme de cauciuc strălucitoare și roșii – era o culme a eleganței locale! – , primite împrumut de la doamnele la care am stat acolo, în gazdă. Deci, cumva, Cornova nu era un loc agreabil din punctul de vedere al autorităților moldovene din perioada respectivă. Eu cred că e și un preț pe care l-au plătit cei de la Cornova, pentru că îmi amintesc discuțiile pe care le-am avut cu profesorul Bot, cu profesorul Șeuleanu[10], care aveau o fantastică experiență de teren și care nu au obținut aproape nicio informație în satele basarabene unde fuseseră trimiși. Ce să mai vorbesc de unul din colegii mei de la Timișoara, care se pare că a comunicat relativ bine cu primarul comunist din satul unde ajunsese. Ei bine, la Cornova nu era „bine" din punctul acesta de vedere „oficial"! Adică nu era loc de cazare, nu era loc de luat masa, în schimb se vorbea românește și oamenii interacționau cu noi. Da, da, da, desigur, în condițiile în care știam cum să facem zig-zag pe drumuri. Deci erau atât de sparte drumurile, încât, după niște ploi – și am și prins și o perioada din asta cu niște ploi grozave –, nu te puteai duce cuminte pe o singură parte a drumului, trebuia să treci de pe o parte pe alta. Adesea săream de pe o parte pe alta, pentru că, dacă stăteai pe loc, pur și simplu te scufundai cu tot cu cizmele tale de cauciuc, riscând să le și lași acolo.

C.T.: *Cum a fost privită sosirea dumneavoastră în comunitate?*
O.H.: După mine, această sosire în Moldova a fost primită rău, aș fi tentată să spun foarte rău, dar faptul că, totuși, am fost acolo, este mai degrabă un semnal că cineva, undeva, cumva, acceptase provocarea. Sigur, eu acum cred că înțeleg lucruri pe care nu le înțelegeam în 1991, am o altă experiență de viață și am, totodată, și o anumită experiență administrativă. Mă și gândesc cum stăteau lucrurile imediat după 1990, adică poate că celelalte tabere nu au necesitat prea mare bătaie de cap, în sensul că unele fuseseră organizate chiar de anumite centre universitare. Universitățile aveau spațiu de cazare, aveau cantine care funcționau inclusiv pe parcursul verii. Nicio Universitate nu avea o problemă să asigure încă treizeci-patruzeci de porții de hrană – sigur, proastă, așa cum era ea pe vremea respectivă –, în condițiile în care ținea cantina deschisă pentru sute de studente care făceau concentrarea militară peste vară. Deci partea administrativă a taberei se rezolva cumva de la sine. Or, în Moldova, nu s-a mai rezolvat nimic de la sine și pe bună dreptate! Pentru că Moldova – mă doare ceea ce spun acum – Moldova nu este România! Adică nu... trebuie să explic ce înseamnă fraza asta așa de dură! Ideea este că, de fapt, acesta era primul teren etnologic organizat de români în afara granițelor după 1990. Cred că nici măcar profesorii noștri nu conceptualizau faptul că, în afara granițelor, multe

dintre lucrurile care se făceau aproape de la sine în interior nu se mai puteau face la fel. În afara de aceasta, cred că, după anii lungi de comunism, în care aproape toate cercetările de teren s-au făcut pe bani foarte puțini, erau discuții cu niște autorități locale, care puneau la dispoziție niște spații, o mână spăla pe alta și amândouă față, cum se spune, multe lucruri necesare pentru organizarea unui teren țineau mai degrabă de cutumă și chiar era mai bine să nu fie clarificate, administrativ vorbind. De astă dată, însă, lucrurile erau foarte diferite, pentru că trebuia să te legitimezi oficial în fața unei alte autorități, iar cealaltă autoritate era, în 1991, fie și la Cornova sau în alte sate basarabene, chiar URSS! Una peste alta însă, îmi amintesc cu mare fidelitate că, într-una din primele zile ale lui august 1991, am plecat de la București cu niște autocare care urma să ne treacă până la Leușeni, numele localității de dincolo de vama Albița. Am trecut relativ repede de Albița, de vama românească. Sigur, și acolo vreo două persoane au fost date jos din autocar, pentru că nu aveau pașaport. Bun, aceasta a fost o lungă discuție purtată înainte, că se va intra pe baza unui tabel, că nu e nevoie de pașaport... Am ajuns la Albița pe la ora șase-șapte dimineața! Am rămas, între cele două vămi, în autocar, câteva ore, apoi, în cele din urmă, am reușit să trecem, nu-mi mai amintesc exact, în condiții de scandal, aproape de forțare a graniței, oricum, și am stat, pe partea dreaptă a drumului de la intrarea în Moldova, vreme aproape o zi. Pe la ora șapte seara au venit niște mașini, niște autobuze foarte scurte, dar extrem de puternice, cu cauciucuri înalte și rezistente. Am urcat într-unul din acele autobuze și am plecat. De fapt eu mă număr între primii care au plecat de acolo, dar înțeleg că, încet-încet, au plecat și ceilalți, câte un mic grup în câte un sat. Autobuzul care a venit după noi a venit direct de la Ungheni, cu un domn care era în momentul respectiv responsabilul cu probleme culturale ale raionului Ungheni și care era membru al Frontului Național al lui Iurie Roșca. Înțeleg că, dincolo de – să spun așa – acordul, acceptul autorităților, cumva a contat foarte mult și cine punea în aplicare acest acord al autorităților de a ne primi în sate. Din păcate, nu am mai ținut după aceea legătura cu acest domn, i-am uitat și numele, însă e una dintre persoanele luminoase din tot acest teren, unul dintre cei care au mediat cu diferite autorități locale sosirea noastră acolo.

Îmi amintesc exact și de seara în care am ajuns la Cornova. Trebuie să fi fost 2 sau 3 august... Aș merge pe ideea că era 2 august, adică Sfântul Ilie pe stil vechi, pentru că prea mare era veselia și prea bine se vedea „stimulentul" acestei veselii. Ploua îngrozitor când am ajuns și, în prima seară, am locuit toți în casa directorului școlii, domnul Gheorghe Popa. Ne aștepta – și încerc să-mi amintesc acum în amănunt – într-o cameră din asta în care se intra... Era o casă cu mai multe intrări, cu două intrări, așa cum mi s-a spus, vreme de câteva zile, că toate casele din Cornova au două intrări, pentru că, dacă veneau turcii și, după aceea rușii, ei intrau pe o intrare, omul ieșea pe cealaltă și dus era. Deci, în camera aceasta centrală era pusă o masă și era evident că suntem așteptați acolo. Se aștepta să se discute cu noi, doar că noi eram terminați de oboseală, după un drum de o zi de la Timișoara la București, după o noapte în autocar și, apoi, o zi în vamă. Îmi amintesc că Marius stătea în fața mea și, de asemenea, și Petronius, și pur și simplu le vedeam capul căzând, iar eu mă străduiam să rămân trează și să reacționez în vreun fel oarecare la tot ce eram întrebată. Gazdele nu voiau să se oprească din discutat, deși discuțiile nu erau foarte prietenoase neapărat. Adică, una din temele care mi-aduc aminte că era recurentă în primul rând, în discuțiile cu acest domn director, era cum ar fi să se predea și în Basarabia istoria României, iar nu a Moldovei: „Eu, dacă le spun – domnul Popa era profesor de istorie –, dacă le spun elevilor despre Mircea cel Bătrân, ei n-au să înțeleagă acest lucru!" Acuma, povestindu-ți întâmplările acestea, cred că înțelegi întrucâtva că primirea nu a fost neapărat foarte caldă. Adică, am înțeles în prima seară că, dincolo de podurile de flori, Basarabia este o realitate foarte complicată și mi-a trebuit foarte mult timp să înțeleg de ce e atât de complicată această realitate..

C.T.: *Cum ați ales, după aceea, informatorii? Sau, mai bine spus, cum s-au ales informatorii?*

O.H.: Ei bine, eu m-am mutat cu cele două Daniela, Daniela Lițoiu și Daniela Crețu, în ziua următoare, la o altă casă, la două doamne, Ana și Fenea, două profesoare. Cred că erau deja pensionare atunci sau, oricum, puțin înainte de pensie. Să mă ierte Dumnezeu, pe măsură ce trece timpul, înclin să cred că singurătatea lor nu era doar una profesională, ci și una de gen, însă, în 1991, n-am avut niciun fel de bănuială în această privință. Doamna Fenea era originară din Cornova și cunoștea foarte bine satul și a fost un foarte bun ghid pentru persoanele cu care să discutăm. Însă, o să-ți vină să râzi, cel mai bun ghid a fost bucătăreasa de la *selsovet*, adică de la primărie. Cred că, chiar în a doua zi, am mers dimineața la primărie. Am fost extrem de șocată, pentru că era, repet, august 1991, lucrurile păreau că se schimbaseră pe teritoriul Uniunii Sovietice de ceva vreme și, totuși, în primăria din Cornova, în spatele scaunului primarului era un tablou cât peretele al lui Lenin, iar primarul părea, din discuții, un personaj care punea în practică un comunism din acesta absolut revolut și fără sens, repet, inclusiv în URSS. *Perestroika* părea că nu ajunsese la Cornova în 1991, care se dovedea, astfel, un adevărat ținut de margine. Între discuțiile purtate a fost și cea referitoare la unde să luăm masa și, apoi, doamnele de la – să spunem – bibliotecă, ce-o fi fost, Căminul Cultural, ceva serviciu cultural de la primărie, numite cu termenul generic „lucrătoarele culturale", au decis că ne vor conduce pe toți împreună să facem o discuție cu una din persoanele cele mai în vârstă din sat. Sigur că mi s-a părut cu totul aberant, adică am încercat să spun că ar fi mai bine ca, întâi, să ne sfătuim cine ar fi potrivit, cum ar fi bine să ne organizăm, însă, din păcate, n-am prea avut cu cine să purtăm aceste discuții. Poate că primiseră și misiunea de a asista la discuțiile noastre, da. Poate că era vorba și despre altceva, poate că pur și simplu nu înțelegeau că dorim să discutăm cu oameni mai numeroși, că fiecare din noi poate să discute singur. Bun! Să nu ne batem capul cu acest lucru acum!

Prima persoana cu care am discutat a fost o bătrână, Maria Trofimova, cum îmi spunea chiar ea în interviul pe care

l-am reascultat în aceste zile, născută în anul 7, adică în 1907. Înseamnă că avea 84 de ani în perioada respectivă. Bătrâna era unul dintre cei cunoscuți ca filoromâni. Adică îți dai seama că, până la 1944, apucase să trăiască o bună parte din viață în România, a fost greu de ideologizat după aceea. Și ți-aș spune două lucruri care m-au șocat atunci. Primul este că eu am încercat, încet, încet, să filez echipa, adică să las pe câte cineva în câte un loc, să discute în liniște cu oamenii. Și acolo l-am lăsat pe Marius. Și, în momentul în care noi am plecat, bătrâna l-a întrebat pe Marius dacă vrea să îi pregătească de mâncare: „Uite, aș vrea să-ți fac niște ouă. Câte ouă să îți fac?" Și Marius a zis ceva de genul: „Eu știu? Unul, două?" La care, bătrâna a pocnit din palme și a răspuns: „De cincizeci de ani aștept să vină înapoi românii! Dacă ar fi fost rus, îmi spunea: «Din șase!»" Deci ăsta era primul lucru pe care ea îl asocia rușilor / românilor. După aceea, am mai făcut o înregistrare cu ea, iar ea discută diferențele dintre ruși și români în termeni de „civilizat" și „necivilizat". Rușii mâncau mult, prea mult și totul de un singur fel, câtă vreme, iată, românul, îi e foame, nu îi e foame, el mănâncă un ou, hai să spunem două, dar dincolo de asta nu trece. Și al doilea lucru pe care l-am reținut multă vreme și care rezultă din interviul pe care l-am transcris este faptul că bătrâna povestea și, din loc în loc, când folosea câte un cuvânt, se oprea și ne întreba dacă știm ce înseamnă. Zicea... de exemplu... „Și ardeau cărbuni. *Cărbuni*, știți ce-s *cărbuni*? ... pentru tren. Știți ce-i *tren*? (...) Avea *oi*, știți ce-s *oi*?" Atunci mi se părea cu totul caraghios că ea se oprea exact la cuvintele din fondul lexical principal. Cum, Doamne iartă-mă, să nu știu ce-s oile? Dar încep să reinterpretez discuția aceea și mă gândesc că problema este că, de fapt, e foarte posibil ca ea să fi vorbit adesea rusește sau să fi vorbit românește cu oameni care vorbeau cât de cât aproximativ română și, atunci, trebuia să se asigure că acele cuvinte fundamentale, cheie, sunt înțelese.

Dar să nu deviez de la discuție și să-ți povestesc că l-am lăsat pe Marius acolo, iar ceilalți am fost duși în altă parte, tot cu aceleași doamne „lucrătoare culturale", care am înțeles foarte repede că, de fapt, îi inhibau pe oameni și, atunci, au fost doi pași foarte importanți. Unul este că ne-am întors la masă și discutam între noi, iar bucătăreasa era o doamnă... mi-o amintesc și acum, din păcate, nu mai trăia în 2015, când m-am întors la Cornova, Valentina Popa, i se spunea Valea. Și ea ne-a auzit discutând și s-a oprit și a zis: „Spuneți-mi mie cu cine vreți să vorbiți, despre ce vreți să vorbiți, pentru că vorbesc eu cu oamenii aceia! Eu sunt de aici din sat, am neamuri, o să le spun că vreți să vorbiți cu ei. Nu le băgați în seamă pe lucrătoarele culturale, că astea nu știu nimic!" Că nu știau nimic îmi era și mie evident, dar trebuia să găsesc un alt mediator, iar Valentina a fost unul dintre acești mediatori. Ideea este că ea a mediat întâlnirea cu o parte dintre oamenii care fie fuseseră deportați, fie făceau parte din neamurile principale din Cornova.

În primele zile, însă, necazul era că lucrătoarele culturale se țineau scai... Acuma, săracele, poate trebuia și ele să-și raporteze o activitate... Pe mine personal nu mă deranja foarte mult că sunt acolo, dar oamenii nu vorbeau de față cu ele și, atunci, am inventat o mizerie. N-a mai trebuit niciodată, din 1991 până în prezent, să fac așa ceva, *Dieu merci*! Cumva mă mir că am fost capabilă să găsesc atunci soluția, dar soluția a fost bună. A doua zi, când am mers la Primărie, m-am întâlnit cu lucrătoarele culturale. Așteptau curioase să afle ce mai doresc să fac, așa că le-am spus că aș dori să merg la cea mai în vârstă persoană din sat. Au stat, s-au sfătuit puțin și m-au dus într-adevăr la o bătrână care era surdă și am făcut următoarea mișcare: am pus magnetofonul pe masă... Magnetofonul cu care eu am făcut înregistrările la Cornova era un Grundig care avea vreo șase kilograme. Am pus magnetofonul pe masă, am întrebat unde-i *rozetca,* adică priza. Uneori era atât de prost curentul, încât pur și simplu magnetofonul se oprea, vedeam că nu se mai rotesc rolele. Am dat drumul înregistrării și am început: „Cum vă numiți dumneavoastră?" Biata bătrână, nimic! „Cum vă numiți dumneavoastră?" [strigat] În sfârșit, cu repetiții numeroase – nu știu, dar eu eram... nu mi se citea niciun fel de dezinteres sau intenție de a mă opri din înregistrare –, am mers până când s-a terminat o față de bandă. Și mi-am plătit libertatea de a purta discuții cu oamenii la Cornova cu o față de bandă audio! Ceea ce, dă-mi voie să-ți spun, era scump! Pe vremea respectivă, era scump! Cert este că, în momentul în care am terminat înregistrarea, lucrătoarele culturale mi-au spus frumos: „De acum înainte, îți merge dumneavoastră și singuri, că ați început să cunoașteți satul!" Înțeleg însă – și o parte din înregistrările din alte sate le-am ascultat – că alți colegi nu au găsit o variantă de a-și pierde „cozile" pe drum, ca să spun așa, drept pentru care nici nu au făcut prea multe discuții interesante.

M-ai întrebat cum m-am pregătit. Nu m-am pregătit neapărat citind. Știam, desigur, despre cărțile de folclor ale lui Grigore Botezatu. Știam de publicațiile dintre cele două războaie mondiale, în primul, rând din „Anuarul Arhivei de Folclor". În schimb, între sfaturile pe care le-am primit de la Mihai Pop s-a numărat și acela de a nu insista neapărat asupra obținerii unor texte folclorice, ci mai ales de a-i asculta pe oameni. Nu se făcea încă *histoire de vie* la noi, despre discuțiile și înregistrările lui Zoltán Rostás se vorbea, mai degrabă, în mediile profesionale decât că erau, efectiv, cunoscute. De la Mihai Pop am primit, însă, mesajul că între lucrurile interesante ar fi să-i ascult pe oameni povestind despre deportare, poate despre războiul din Afganistan și, în general, despre viața cotidiană.

Acum, reparcurgând în aceste zile antologia lui Șoimaru cu Rostás despre Cornova[11], n-am putut să nu remarc că, între notele marginale ale monografiștilor care au lucrat la Cornova, se numără inclusiv observația că discutăm despre un sat intens orășenizat. Una dintre cercetătoare, Marcela Focșa, dacă nu mă înșel, spune, de altfel, ceva de genul: „Gândește-te, eu, care lucram atât de mult pe îmbrăcămintea oamenilor la Drăguș, la Runc, la Nerej, pur și simplu nu aveam ce să discut de astă dată, pentru că toate personale erau îmbrăcate orășenește"[12]. Deci, informații ca aceasta, netransmise *tale quale*, că satul este orășenizat, că s-ar putea să nu găsesc specii folclorice interesante, asemenea lucruri știam în momentul respectiv. Am discutat despre cu totul altceva cu oamenii și cred că, din cauza asta, eu am perspectiva că cercetarea respectivă a fost

una fabuloasă, în vreme ce mai ales colegii de acum, care erau studenți în perioada respectivă, care au fost în alte sate decât Cornova, au rămas cu o dezamăgire totală.

C.T.: *De fapt, unghiul din care priveau problema era extrem de diferit.*
O.H.: Da, și, aș mai spune, în cazul lor, cu ignorarea diferențelor pe care le presupune o cercetare în afara granițelor în raport cu o cercetare internă. Sigur că e o fisură și la cercetarea internă! La noi, mai ales în perioada comunistă, s-a pornit cumva de la ideea falsă că omul trebuie să fie disponibil și să comunice ceea ce știe el cercetătorului. Iar lucrurile astea au mers din prost în mai prost, astfel încât mereu aveam sentimentul acesta că, dacă mergem în sat, dacă e cineva care știe ceva, cum se spune gomos acum, posedă un anumit *savoir faire*, acela trebuie să și spună cercetătorului ce știe. Nu se formula ideea asta că-i foarte verosimil ca un om să știe anumite lucruri și să nu le comunice, pentru că o listă de argumente, dintre care inclusiv securitatea personală, îl pot face să fie mefient în raport cu cercetătorul.

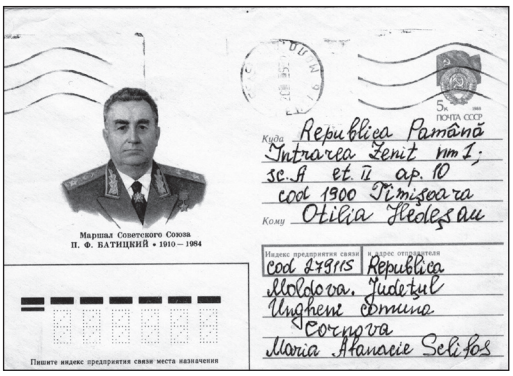
C.T.: *V-aș întreba care din lecțiile terenului departe le-ați învățat sau le-ați intuit la Cornova?*
O.H.: Că *departe* nu e ca *aproape*, fără să fi decantat neapărat acele componente ale lucrului în alte condiții. Foarte probabil, oricum este mult mai *challenging*, este mult mai stimulativă această cercetare. Poate și din cauză că mi-a plăcut atât de mult acolo, uite-te că sunt treizeci de ani de când am făcut foarte puține cercetări în România, am lucrat aproape tot timpul în comunități din afară. Asta m-a făcut cumva să și simt... inclusiv România să o simt altfel, românitatea să o simt altfel. Adică, așa... amintirea „lucrătoarelor culturale", care a fost întărite după aceea, cincisprezece ani mai târziu, prin prezența unui personaj clar autoidentificat ca reprezentând Serviciile Secrete Ucrainene, în Crasna, în Bucovina de Nord, apoi experiențele relativ periculoase din Transcarpatia... toate lucrurile acestea m-au făcut să înțeleg că există inclusiv în practicile acestea cotidiene și mărunte o componentă identitară, care, trezită și conștientizată, începe sau poate să devină un stimulent de conștiință de care autoritățile se tem. De aceea sunt mereu atentă la aceste lucruri. Am mai învățat și că trebuie să fii curajos și, de asemenea, am învățat să-mi controlez corpul în condiții foarte dificile. Vreau să spun că inclusiv în comunitățile de români de lângă graniță, deci într-un fel de „acasă", dar în acest „acasă" oficial-administrativ, există obișnuințe din acestea pe care suntem tentați să nu le băgăm în seamă, dar care sunt importante. De exemplu, noi suntem nefericiți dacă nu bem o cafea dimineața și dacă, apoi, nu mai bem încă o cafea, poate chiar încă una. În schimb, în Basarabia, cafeaua era privită foarte prost în 1991. Țigara, vai de mine, era sfârșitul lumii! O femeie care fuma era clar că nu avea cum să intre în sufletul localnicilor. În schimb, o femeie care nu ținea la băutură era, de asemenea, o persoană rejectată. Iar în Basarabia, în 1991, așa, de pe la unsprezece dimineața, un păhăruț de vin și apoi încă unul și apoi încă unul... Cred că, după ce m-am întors de acolo, am învățat cum să beau... deci am făcut exerciții din acestea de control corporal, știu cât pot să beau... De obicei truchez, mai mult truchez, dar am învățat să truchez, lăsând impresia că fac față unei asemenea provocări. Mai e și lecția aceasta a responsabilității, pe care am învățat-o în străinătate. La noi nu trebuie să fii neapărat atât de responsabil în sensul protejării interlocutorului. Adică, știm dinainte că, indiferent dacă ai un interlocutor strălucit sau, din contră, discuți cu cineva și e un rateu total discuția respectivă, omului nu o să i se întâmple nimic rău, nimeni nu o să se supere pe el că a vorbit, cu atât mai mult dacă este vorba despre o doamnă de la o universitate sau de la un institut de cercetări. Dar în străinătate nu este așa și trebuie să faci o evaluare, să vezi dacă omul respectiv chiar vrea să vorbească cu tine, chiar vrea să-ți spună anumite lucruri și, dacă nu, asta este situația. De asemenea, de acolo am învățat să fiu responsabilă și cu cei care merg în aceste drumuri, pentru că drumurile sunt grele, prezența ta acolo e mai bine sau mai rău înțeleasă, orice nuanță este importantă.

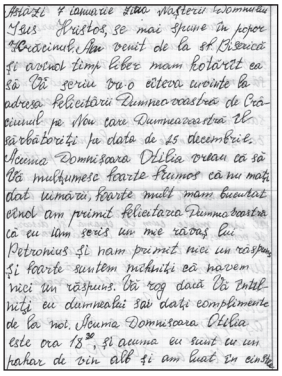
C.T.: *Alte persoane memorabile, întâlnite în teren, cu care ați discutat ar fi...*
O.H.: Da, două persoane aș evoca. Pe un domn mi-l amintesc ca acum. Dacă aș merge la Cornova, i-aș găsi casa imediat: Gârbu Ghermoghin, avea un nume ciudat. Era neam de răzeși, extrem de inteligent, fiul său era cercetător în astronomie la Sankt Petersburg, studiase la Leningrad. O parte din familie fusese deportată în Siberia. Domnul Ghermoghin nu, pentru că a reușit să afle în timp despre deportări. Știi, în Moldova în 5 – 6 iulie 1949 au avut loc deportări masive de populație[13]. Existau niște liste de deportări... Ideea este că, între cei care nu au fost ridicați în cele 24 de ore, a rămas pe loc și domnul Ghermoghin. A reușit să afle de acest ordin, s-a ascuns și nu a fost ridicat. El mi-a spus o mulțime de povestiri din vechiul corpus legendar al satului, despre vechile tradiții referitoare la Cornova, însă și despre această istorie a deportării basarabenilor. Atunci, la începutul lui august 1991, încă erau oameni care se fereau să discute despre subiectul acesta. Eram încă în Uniunea Sovietică, nu era o lume deschisă. Cercetările de teren pe acest subiect din Moldova au apărut mult mai târziu, dar domnul Gârbu Ghermoghin mi-a vorbit despre acest lucru în ultimele zile ale URSS. Și el avea o vorbă care m-a impresionat enorm. Mi-a spus: „Ei – zice – , știi cum este acum lumea la Cornova? Ca și când iei grâul și îl vânturi în palmă! Nu? Totul se duce și-ți rămân câteva fire deasupra degetelor. Cei care au fost avuți, muncitori, inteligenți, au fost ridicați în numeroase deportări, în 1940, prima dată, în 1944, 1949. Acum – zice – trăiesc aici doar câțiva dintre cei care ar fi trebuit să trăiască." El e una din persoanele care m-au marcat.

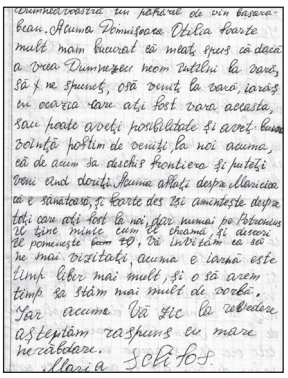
Și, de asemenea, m-a marcat o doamnă, Maria Sclifos la care am ajuns cred că de asemenea grație Valentinei Popa, pentru că Maria Sclifos pregătea copturile de înmormântare, știa să facă toate aceste forme aparte de copturi de înmormântare. Ani de zile am ținut în apartamentul meu din Timișoara niște „hulubași de sufletul mortului", pe care doamna Maria i-a făcut la repezeală, în dimineața în care am plecat cu mare viteză din Cornova. Ei bine, îmi amintesc, când am intrat la

ea în casă am întrebat-o cum o cheamă. „Maria Afanasievna Sclifos!" „Păi – zic – de ce să vă spun așa?" „Așa mă cheamă!" „Dar..." „Afanasievna e foarte necesar. Dacă nu mi-ați spune așa, lumea nici n-ar ști că sunt eu!" Deși îți dai seama că Maria Sclifos e un nume rar! Dacă te cheamă Valentina Popa, nu prea ai vreo șansă să fii singura cu acest nume, fie și într-un sat. După aceea, am pus foarte multă vreme întrebarea aceasta în Basarabia și, apoi, în Ucraina, mă interesa foarte mult cum se numesc ei. Vezi, domnul Ghermoghin ne-a spus că îl cheamă Gârbu Ghermoghin, punct. Mi s-a părut chiar că era proba de turnesol a celor care erau „români" în R. S. S. Moldovenească, știi? Când am plecat, am luat adresa Valentinei Popa și am scris-o. – Ea mi-a spus tot timpul să-i spun Valea... – Mi-a dictat-o și m-a privit cum scriu: „Valentina Popa". „Păi o să înțeleagă lumea? Știu că ești tu?" A zâmbit și mi-a spus: „Eh, pentru cei care nu înțeleg pune acolo, între paranteze: «A lu' Găinușă!»" Valentina era de-a noastră, ca să spun așa. E incorect să spun, în termeni antropologici, *de-a noastră*, dar lucrul acesta m-a șocat maxim, a fost, cumva, botezul antropologiei.

Am citit, câțiva ani mai târziu abia, cartea lui C. Stere, *În preajma revoluției*[14]. Or, prima parte din această carte este *Samaranda Teodorovna*, este povestea unui boier de țară din Basarabia devenită gubernie rusească după 1812, bogat, moldovean, care are moșii, dar nu reușește să se căsătorească... Și, la un moment dat, i se bagă pe gât o tânără țărăncuță, de undeva de pe moșia sa, căreia toată lumea îi spunea Smărănduca, inclusiv boierul. Dar Smărănduca este ambițioasă, de aceea și acceptă căsătoria cu acest bătrân. Și, la un moment dat, ei decid să dea o recepție la conacul boieresc. Invită lume de la oraș, Smărănduca e cea care începe să organizeze toate lucrurile, să invite pe unul sau pe altul. Lucrurile trec cu bine, iar bătrânul boier, fericit că-și găsise această relație, spune ceva de genul: „Îți mulțumesc, Smărănducă!", iar ea reacționează cu fraza: „De astăzi înainte, sunt Smaragda Theodorovna!" Sigur că e o structură cumva tezistă pe care marșează Stere, cum oamenii de la țară sunt fascinați de lumea nobilimii, în primul rând de lumea orășenească și cum poate să fie acceptat acest nume. Totodată este, cumva, și o metaforă a rusificării. Ei bine, cu doamna Sclifos mi-am scris după aceea, am găsit câteva dintre scrisorile ei, care mi se par absolut impresionante astăzi.

Corespondență Maria Sclifos

C.T.: *Nu ați scris, până acum, despre terenul din Cornova...*
O.H.: Nu am scris nimic despre terenul din Cornova! Și știi de ce? Când am venit... Am toate textele de la Cornova transcrise de atunci. Se vede pe textura hârtiei... Este hârtia proastă a anilor 1990, e scris cu pix *Flaro*... Precis am făcut scurtă la mână ascultând pe magnetofonul Grundig și scriind cu pixurile acelea proaste. N-am știut cum să scriu despre acele texte. Mereu mi s-a părut că știu prea puține lucruri despre lumea respectivă. Că e prea fragmentar ceea ce aflasem atunci, pentru că am plecat de acolo pe nepusă masă, cum se zice, la un telefon... Dar despre asta poate discutăm puțin mai târziu. Apoi, am avut sentimentul că am timp. În 2015, când m-am întors în sat, din toți oamenii aceștia pe care i-am pomenit aici, mai trăia doar profesorul de istorie cu soția sa. Însă și acesta e un moment foarte emoționant, pentru că, în 2015, adică la 25 de ani, să spunem, de la acel drum din 1991, Marius Lazurca era ambasadorul României în Moldova. Am mers la Cornova cu mașina ambasadei, însă, înainte de a intra

Otilia Hedesan_și_Marius Lazurca

în sat, șoferul a scos steagul de pe limuzină și ne-a lăsat în fața primăriei, ieșind să meargă până la Ungheni, să facă un plin undeva, tocmai pentru a nu fi percepuți ca două persoane venite oficial. Ceea ce, să fiu sinceră, era greu de mascat. Adică,

o asistentă universitară la începutul carierei și un student în anul întâi trec mai ușor pe neobservate decât un ambasador și o profesoară la universitate, chiar dacă aceștia își propun să fie discreți. Ne-a luat în primire, ca să spun așa, poștărița din Cornova. I-am pus toate întrebările despre toate persoanele în discuție și ne-a dus, în cele din urmă, la casa domnului director. Trăiau și domnul director și soția acestuia și ne-au recunoscut imediat. Erau profesori, sigur, fiica lor lucra undeva la Chișinău, erau foarte informați despre chestiunile politice, deci știau că Marius este ambasadorul, dar i s-au adresat cu „Marius", pentru că brusc și-au amintit ceea ce a fost în urmă cu 25 de ani.

Eu sunt în continuare marcată de faptul că, în vreme ce povesteam acolo, doamna ne-a adus să vedem un bibelou. Acesta este! [*Proiectează o fotografie cu bibeloul.*] Uite-l cât e de urât! Îmi e foarte rușine să spun că l-am dus cadou la Cornova în tristul an 1991, când nu aveai ce să cumperi cadou. Dar el a stat 25 de ani pe același pervaz de fereastră, unde mi-am amintit instant că l-a așezat doamna, atunci când i l-am oferit. Chiar acum, când, uite, povestesc cu tine și mă pregătesc să scriu despre Cornova, mă gândesc că este vorba despre o realitate extrem de complicată și care uite că ne marchează, într-un fel sau altul, pe toți, dar nimeni nu-și face vreme să scrie despre ea. De fapt, nici rezultatele echipelor sociologice nu au venit în publicații consistente, făcute imediat sau făcute la scurt timp după drumul acolo. Sunt studii presărate pe parcurs, pierdute printre faldurile altor contexte...

C.T.: *Și recuperate șaptezeci de ani după...*
O.H.: Și recuperate extrem de târziu. Din fericire, recuperate!

C.T.: *Existau, în memorie, urme ale cercetărilor din '31?*
O.H.: Da, toți bătrânii cu care am discutat își aminteau despre cercetările din 1931, fără să le fie foarte clare aceste lucruri. Însă știi ce mi se pare cumva cel mai tulburător? Faptul că absolut niciunul nu reproșa faptul că nu se scrisese despre cercetările respective. Sigur, asta trebuie înțeles astăzi și în contextul anului 1991: poate fusese cumva mai bine ca în toată perioada comunistă să nu fie cunoscute numele celor cu care s-a vorbit la Cornova sau aspectele pe care ei le-au prezentat.

C.T.: *Cum ați plecat de la Cornova?*
O.H.: Repede!

C.T.: *Asta am înțeles! În urma unui telefon...*
O.H.: Am încercat acum, în timp ce mi-am revăzut interviurile de acolo și transcrierile, să-mi dau seama când exact am plecat. Cel mai probabil acest lucru s-a petrecut în dimineața de 18 august. Înseamnă că în 18 august 1991 eram undeva în sat. A venit, cred, polițistul, un polițist care și el e un personaj memorabil... Valeri Bosâi, care fusese luptător în Afganistan, gardă de corp a unuia dintre șefii misiunilor din Afganistan, cu care am făcut o înregistrare despre războiul din Afganistan... O experiență a unei persoane care a fost acolo și nu ca victimă, ci aș spune că din contră! A venit polițistul, care umbla tot timpul cu pistolul în buzunar – atunci am văzut pentru prima dată un polițist adevărat, Poliția română nu umbla și nici nu umblă chiar cu pistolul la vedere –, și mi-a spus că am primit un telefon de la raion. Mă roagă să merg repede undeva unde să fie un aparat și să dau telefon la un anumit număr. Am dat telefon la numărul respectiv. Era domnul acela de la raion, pe care l-am evocat la începutul discuțiilor și care mi-a spus că, din păcate, în maximum 24 de ore trebuie să ieșim din țară, fără să-mi poată da detalii. Era o persoană de încredere, un om curajos. A spus doar: „Doamnă, nu este de jucat, din păcate am primit de la Guvern această informare și..." Din fericire nu eram mulți. Am zis: „Bun, dar restul?" „Fiecare a primit telefon acolo unde este!"

Asta înseamnă că noi, primind acest telefon pe la 11, primul și singurul tren pe care-l puteam lua ca să ieșim din Moldova era în jurul orei 10 seara, trenul de Chișinău – București. Asta înseamnă că trebuia să ajungem cel mai târziu la 5-6 după-amiaza în Ungheni. Bun! Ne-am strâns repede bagajele și ne-am pregătit să plecăm cu un autobuz care – țin minte și acum locul în care am așteptat – venea de la Chișinău, mergea spre Ungheni și oprea în Cornova și care nu a mai venit, pentru că autobuzele, probabil, se pregăteau de alte misiuni. Ideea este însă că noi trebuia să ieșim din Moldova. Am stat puțin, ne-am sfătuit cu gazdele noastre, Fenea și Ana, și am mers la Primărie, la primarul comunist al Cornovei de atunci și l-am întrebat dacă poate să ne ajute cu transportul. Vreau să spun că, de două ori pe zi, circula un autobuz din ăla ucrainean, scurt și puternic, între Năpădeni și Cornova. Aproape nu făcea niciun ban autobuzul respectiv, în primul rând că nu circula nimeni cu el și în al doilea rând că și cei care circulau nu-și luau bilet, dar mă rog... Și, cu multe strâmbături din nas, în

cele din urmă ne-a pus la dispoziție acel autobuz. I-am spus că-i plătesc. Mi-a răspuns: „N-aveți dumneavoastră bani să-mi plătiți mie autobuzul, drumul de la Cornova la Ungheni!" „Păi cât costă?" „Patruzeci de ruble!" Am scos cu multă trufie din buzunar două sute de ruble. Pe vremea aceea nu știam că antropologia s-a născut în umbra colonialismului, dar așa am procedat, ca un american în insulele Pacificului, am oferit, de fapt, o falsă plată, fiindcă 200 de ruble nu aveau nicio valoare. Evident că omul nu a primit. I-am spus că îl rog să încaseze pentru comună banii. Cum să încaseze? Nu se poate încasa, doar în țările capitaliste oamenii cumpără lucrurile, în țări socialiste, cum e Uniunea Sovietică – mă rog, a mai fost două zile țară socialistă – , oamenii se ajută între ei. A venit în scurt timp autobuzul, dar nu în foarte scurt timp, e clar că a mai dondănit și șoferul, pe cont propriu. În cele din urmă, am urcat în autobuz și am pornit către Ungheni. Aveam niște bagaje înfiorător de mari, pentru că am primit vin, prăjitură... Maria Sclifos apucase, în acele câteva ore, să facă doi cozonaci imenși, de asemenea să facă împletiturile acelea rituale despre care ne povestise, ca să le aducem cu noi... Și am venit așa, cu mașina aceea ucrainească scurtă și puternică, pe malul Prutului, și am privit șoseaua, curbele șoselei și tancurile de la aceste curbe. Ca să fiu și mai cinstită, tancurile și soldații, care era evident că sunt asiatici, au fost observați de Petronius. Ok! Am ajuns. În timp ce veneam, șoferul bombănea în permanență. Marius cu Petronius au insistat să-i dau niște bani. „Desigur că o să-i dau, însă, întâi, vreau să fac puțină pedagogie! Întâi vreau să-i arăt că o să ne ducă și fără bani, iar apoi o să-l fac de râs și o să-i plătesc." Am mers un pic, după aceea i-am dat bani. Omul a fost absolut rușinat. Mă rog, a fost o învățătură de minte și pentru el, că nu e bine să boscorodești mereu când ți se dă ceva de făcut, că poate că oamenii care solicită ajutorul acela sunt de bună credință.

Am ajuns în gară. Erau aproape toți ceilalți colegi, din toate orașele, din toate satele, adunați acolo. Am trecut printr-o vamă... Nu știu... Cred că de vreo două ori, în Ucraina, am mai avut experiența aceasta. Poate de vreo două ori în Timoc. Și, desigur, așa sunt vămile în America de Sud, unde treci printre câini polițiști, completând cele mai absurde formulare și declarații. Însă era evident că trebuie să ne scoată! Mort-copt, trebuie să ne scoată din țară! Și apoi am stat două-trei ore bune pe peronul gării din Ungheni, cu o nesimțire dincolo de limite. Eram singurii care aveau mâncare, băutură de toate felurile. În rest, toți veniseră, pe de o parte, sastisiți, pe de altă parte, înfometați. Cornova părea să fie altceva decât toate celelalte sate unde fuseseră colegii noștri: un loc prietenos și ospitalier. Sau, oricum, eu l-am simțit astfel. În ziua următoare dis de dimineață am ajuns în București, am luat trenul spre Timișoara, apoi am adormit instantaneu odată ajunsă acasă, iar a treia zi, când m-am trezit, l-am văzut pe Boris Eltțin pe tanc, în inima Moscovei, și am înțeles că nimic din ceea ce trăisem nu era doar o întâmplare stupidă.

C.T.: *Când ați revenit în Moldova, cum ați redesenat terenurile?*
O.H.: Am fost foarte de multe ori în Moldova, de prin anul 2010 până în prezent. Adică, m-am întors după circa douăzeci de ani, însă, timp îndelungat, am mers aproape exclusiv la Chișinău, cu diverse ocazii. Am fost în proiecte comune cu colegi din Moldova, în special cu istoricii de la ANTIM, Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova, unde am câțiva prieteni care se numără printre cei mai harnici oameni pe care i-am cunoscut eu. Pentru foarte multă vreme, m-am mișcat, de fapt, între Universitatea de Stat de la Chișinău și Universitatea „Ion Creangă". Am ținut cursuri la aceste Universități, nu am circulat neapărat la țară. Am fost doar în acea descindere în anul 2015, dar a fost o descindere memorială, nu a fost o cercetare de teren. În afară de aceasta, în 2015, pe banii autorităților române s-a restaurat integral școala din Cornova, deci, mergând cu ambasadorul, cumva, am și asistat la acest eveniment. Primul teren efectiv în sate l-am făcut în anul trecut[15].

C.T.: *Acesta a fost primul? Deci după încă 30 de ani!*
O.H.: După treizeci de de ani și după zece ani de bună și sistematică și destul de susținută prezență în Moldova.

C.T.: *Asta e o altă poveste.*
O.H.: Asta deja e o altă poveste! Adică, dacă stau să mă gândesc, eu sunt mai norocoasă decât Mihai Pop, care a vrut să se întoarcă după 60 de ani și n-a mai putut să se întoarcă. Poate că și Stahl ar fi vrut să se întoarcă, dar n-a mai putut.

Note

1. *Tabere de folclor* este termenul care denumește o serie de cercetări de teren ale studenților, organizate centralizat, între anii 1982 – 1991 într-o serie de regiuni din România. La aceste tabere au participat studenți care aveau între cursurile universitare Folclor, în mod special studenți de la facultățile de filologie din România.
2. Societatea de Etnografie și Folclor a Studenților din România (1973 – 1992) a fost o structură asociativă a facultăților din România în cadrul cărora se studia Folclor, în special a facultăților de Litere din cadrul universităților din București, Iași, Cluj, Timișoara, Suceava, Baia-Mare și Craiova. Deși nu este menționată de istoriile disciplinei, nici măcar de redutabilul text al lui Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, *Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie* (București: Saeculum I. O., 2006), asociația a organizat principalele activități cu reprezentativitate națională centrate pe studiul și cercetarea etnologică, mai ales colocviile naționale de folclor ale studenților și cercetările naționale de teren ale acestora, cunoscute sub denumirea de *tabere de folclor* (v. *supra*).
3. Vasile Crețu (1938 – 1989): etnolog, profesor la Facultatea de Litere a Universității din Timișoara.
4. Nicolae Bot (1929 – 2008): folclorist, profesor universitar la Facultatea de Litere din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.
5. Mihai Pop (1907 – 2000): etnolog român, participant, în tinerețe, la cercetările echipelor sociologice, inclusiv la Cornova; profesor universitar

la specialitatea *Folclor literar* la Universitatea din București (1957 – 1975); director adjunct și, apoi, director al Institutului de Etnografie și Folclor al Academiei Române (1954 – 1974); președinte al Societății Internaționale de Etnologie și Folclor (din 1971).

6. Otilia Hedeșan, „Cercetări de teren la Drăguș, 1987 – 1988. A Puzzle in Progress", *Transilvania*, nr. 1-2 (2020): 82-91.
7. Ernest Bernea, „Contribuții la problema calendarului în satul Cornova", *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, (1932): 191 – 205.
8. Mihai Pop, „Contribuții la studiul limbilor speciale din Cornova: păsărească", *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, (1932): 443 – 446.
9. Henri H. Stahl, *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice* (București: Minerva, 1981).
10. Ion Șeuleanu (1939 – 2011): etnolog, profesor universitar la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.
11. Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru, eds., *Cornova. 1931. Dimitrie Gusti și colaboratorii săi* (Chișinău: Quant, 2011).
12. Vezi observațiile Marcelei Focșa în *Cornova. 1931. Dimitrie Gusti și colaboratorii săi*, 500: „Aicea, la Cornova, erau interioare foarte orășenizate. Cu cearșafuri albe de pânză, cu fețe de perne albe cu dantele, cu fotografii pe pereți. (...) Și singurul lucru mai etnografic, ca să zic așa, erau scoarțele acelea moldovenești care erau foarte frumoase. Dar acolo era ceva foarte orășenesc: cu pahare, farfurii, tacâmuri de oraș".
13. V., în acest sens, Igor Cașu, „Deportările în masă în perioada stalinismului târziu, 1949 – 1951", în Igor Cașu, *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924 – 1956* (Chișinău: Cartier, 2014), 234 – 235.
14. C. Stere, *În preajma revoluției*, Ediție și prefață de Z. Ornea, I (București: Cartea Românească, 1991).
15. Cercetări de teren efectuate între 23 – 29 august 2021 în cadrul proiectului PED 596, *Colecție digitală a patrimoniului alimentar românesc și transfer spre societate, FOODie*, PNCDI III, finanțat de UEFISCDI.

Bibliography

Bernea, Ernest. "Contribuții la problema calendarului în satul Cornova" [Contributions to the Calendar Issue in Cornova-village]. *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială* (1932): 191 – 205.

Cașu, Igor. *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924 – 1956* [The Class Enemy. Political Repression, Violence and Resitence in Moldavian SSR, 1924 - 1956]. Chisinau: Cartier, 2014.

Datcu, Iordan. *Dicționarul etnologilor români, Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie* [Dictionary of Romanian Ethnologists. Authors. Periodic Publications. Institutions. Colletions. Bibliographies. Chronology]. Bucharest: Saeculum I. O., 2006.

Diaconu, Marin, Zoltán Rostás, and Vasile Șoimaru, eds. *Cornova. 1931. Dimitrie Gusti și colaboratorii săi* [Cornova. 1931. Dimitrie Gusti and his Contributors]. Chisinau: Quant, 2011.

Hedeșan, Otilia. "Cercetări de teren la Drăguș, 1987 – 1988. A Puzzle in Progress" [Field Researchses at Drăguș, 1987 – 1988. A Puzzle in Progress]. *Transilvania*, no. 1-2, (2020): 82-91.

Pop, Mihai. "Contribuții la studiul limbilor speciale din Cornova: păsărească" [Contributions to the Study of Special Languages: the bird language]. *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială* (1932): 443-446.

Stahl, Henri H. *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice* [Memories and Thaughts from the Old School of Sociological Monographs]. Bucharest: Minerva, 1981.

Stere, C. *În preajma revoluției* [Around the Revolution]. Edition by Z. Ornea. Bucharest: Cartea Românească, 1991.